

recompensationem. Ideoque legem scripsimus, volentem: Neque sub potestate constitutos, neque emancipatos filios, neque masculos, neque feminas posse distrahere matrimonia in suorum lesionem patrum aut matrum, qui dotes aut antenuptiales donationes obtulerunt, aut susceperunt soli, aut etiam cum filiis: sed sicut in contractu nuptiarum expectamus patrum⁴⁷ consensum, ita neque transigere matrimonia sinimus in parentum lesionem, citra illorum voluntatem: sed si mittatur repudium, competere contra eos exactionem penarum non sinimus, sive ipsi dederunt hoc, vel susceperunt soli, sive etiam cum aliis susceperunt. Non enim habet rationem, parentem quidem citra voluntatem filii non posse transigere matrimonium: filiis autem permittere forsitan, et in minori etate constitutis, neque quod utile sit scientibus, citra patrum voluntatem solvere matrimonium, et ex hoc parentes ledere. Hoc autem bene quidem inchoans philosophissimus sancivit Marcus⁴⁸: Diocletianus autem hunc secutus est: nos autem similiter approbavimus: sique terminus nobis his disjunctionum, quæ superstitibus contrahentibus fiunt.

CAP. XX.

Deinceps⁴⁹ autem matrimoniorum terminum: quæ omnia similiter solvit, expectat mors⁵⁰. Unde sive morte viri solvatur matrimonium, sive sine mulieris, lucrum sit viro quidem in dote secundum quod nuptialium instrumentorum continetur pacto: mulieri vero ex nuptiali donatione, sicut et ibi convenit a principio contrahentibus: non prohibendis quidem in æqualibus secundum quantitatem oblationibus: prohibendis autem inæqualibus pactis, hoc quod fortissimus quidem Leo⁵¹ in suis conscripsit legibus, nos autem hoc sumentes, adhuc clarius ordinavimus. Si enim alter quidem amplius, alter vero minus in lucro paciscatur: incertum erit quale oportet esse, quod teneat, utrum quod plus, an quod minus, dubitatione ex utroque similiter insurgente: unde nobis placuit immoderationes aversantibus ad minus pertrahere quod in pacto plus est, et non alii quidem licere tertiam, alii autem forsitan quartam luci pacisci: sed si quid tale fiat, quarta in utroque percipienda, et deinceps similiter in partibus: non tamen in constituta ex utroque quantitate. — § 1. Solutio⁵² igitur matrimonium secundum predictas omnes disjunctiones, felix quidem et beatum est utrique contrahentium perdurare in priori conjugio, et non procreatam sobolem sequentibus matrimonii forsitan contristare. Et si hoc egerint, et in prioribus steterint nuptiis: habebunt quidem propria, hoc est dotem quidem mulier: sponsalitiâ vero largitatem vir: nihil perscrutantibus nobis hoc quod super secundis est nuptiis. Percipiunt autem lucra: vir quidem ex dote: mulier autem ex antenuptiali donatione, et erunt hæc eis propria, nihil tene ab alia eorum differentia possessione: unde donec vixerint, omnem⁵³ licentiam habebunt alienationis super his, sicut in aliis qua de suo ab initio habuerunt. Si vero etiam moriantur: liceat eis et legatis, et fideicommissis res has in alios migrare: talem quippe alienationem permisimus nos constitutionem pro his conscribentibus. — § 2. Si vero filios ex aliqua parte scripserint heredes, extraneos autem ex alia: maneat autem tales res, aut etiam quedam earum non alienata: non ob hoc alienata hæ videbuntur, quoniam aliquis etiam alter scriptus est heres: sed maneat etiam hæc filiis. Non enim si scripserint omnes filios heredes ex inæqualibus partibus, has secundum hereditarias accipient portiones, sed ex æquo dividunt secundum numerum suum: sicut etiam si nullum eorum scripserint heredem, sed extraneos omnes, eis per alios modos satisfactione habita, percipient eas, cum utique non sint heredes parentum. Placuit enim nobis per præsumptionem, quia pater dum non vivens alienaverit, aut expressim obligaverit aliquid harum rerum, aut moriens non expressim in alium eas transposuerit, voluerit magis servare filiis, tanquam ex causa illorum sibi acquiritas, et non ad extraneos deducere: et dabuntur hæc filiis honore præcipuo ex nostra lege, licet non fiant heredes aut patris, aut matris, aut utriusque: vel si quidam eorum fiant heredes, alii vero repudient: hoc enim nobis rectius quam prioribus placuit habere. Unde si præmium est ex lege descendens in eos: nulla adiectione neque turbetur, neque minuat, nisi forte causam ipsi dent filii suæ diminutionis.

CAP. XXI. De ingratu liberis.

Si quis enim ex eis ingratu videtur, præmium hoc aliis damus nihil tale agentibus: ut et alios corripimus parentes⁵⁴ honorare, et ad fratrum exemplum respicere: unde si tantum infortunium filiorum sit sobolis, ut omnes ingrati sint: ad heredes venient hæc defuncti, tanquam illius substantiæ constituta, non valentibus filiis ex parente a se exho-

47. L. 1. D. de rit. nupt. pr. Inst. de nupt. — 48. L. 5. C. de repudiis. — 49. Authent. Nunc. autem, C. de secund. nupt. — 50. L. 1. D. de divort. et repud. — 51. L. 10. C. de pact. convent. — 52. Authent. Hæc res, Auth. Nunc autem, C. de secund. nupt. — 53. Zbrag. N. 95. c. 1. N. 117. c. 3. — 54. Fac. L. 1. § 2. D. de obseq. L. 5. C. de patr. potest. — 55. L. 1. L. 2. C.

rato præmium habere: quod nos eis propter hanc causam non damus. — § 1. Si vero filiorum alii quidem inter vivos sint, alii vero defuncti quidem sint, filios autem relinquunt: defuncti portionem illius damus filiis, si heredes sint patris: alioqui ad fratres deducimus. Et ideo legem nostram perficientes, volumus hæc valere non super dote solum, neque super sponsalitiâ largitate: sed etiam super indotatis matrimoniis: ex constitutione nostra introductis lucris: nam et illud, nisi ad secundas veniant nuptias parentis, sed servent, erit filiorum quo dudum diximus modo. Primæ siquidem nuptiæ, et hinc lucra et observationes, usque ad hoc dispositæ sint.

CAP. XXII. De secundis nuptiis.

Si qui vero prioribus non contenti nuptiis, etiam ad secundas venerint: necesse est legi hos se supponere, aut sine filiis existentes ex prioribus, ex secundis autem filios habentes: aut etiam ex diverso sine filiis quidem ex secundis, parentes autem ex primis: aut sine filiis ex ambobus: aut parentes ex utroque. Si igitur sine filiis manserint ex prioribus, aut etiam ex ambobus nuptiis, nulla perscrutatio circa nuptias secundas est: sed viri quidem ibunt omnino omni observatione liberi: mulieribus autem solummodo imminet metus, ut non ante annale tempus ad secundum veniant matrimonium: aut sciant, quia si quid tale gesserint, et immaturas contraxerint nuptias, subibunt penas: alias quidem si sine filiis ex prioribus sint matrimoniis: majores autem si etiam filii sint. Si enim non est soboles, infamia⁵⁵ mox sequetur: et erit omnino mulier propter nuptiarum festinationem infamis, et neque percipiet aliquid horum quæ a priore relicta sunt ei consortio: neque fructus sponsalitiâ largitate: neque marito secundarum nuptiarum ultra tertiam suæ substantiæ offeret partem: sed neque extrinsecus sentiet largitatem: neque percipiet penitus ab ullo extraneorum, non hereditatem, non fideicommissum, non legatum, non mortis causa donationem: sed hæc veniant aut maneat apud heredes defuncti, aut coheredes ejus, si poterit heres esse, utpote ea nullam utilitatem habente. Sed si scripti et alii sint heredes, sive etiam ab intestato vocentur: ad illos veniens quæ tali mulieri derelicta sunt: non enim fiscus hæc vindicabit: (ne aliquo modo videamur talia corripientes fisci providere utilitati) sed illa quidem quæ extrinsecus ei derelicta sunt, ad alios venient. Quæ vero a priore marito sunt ab ea sublata, veniant ad decem personas relinquentis cognationis quæ edicto continentur: hoc est ascendentes, et descendentes, et ex latere usque ad secundum gradum: gradibus in suo servandis ordine. Quibus non existentibus, ad ærarium venient.

§ 1. Sed neque longius hereditas ab intestato propriorum ejus venit cognatorum, sed usque ad tertium gradum inspicendum undique stabit solum successio ejus: longius autem existentes, alios habebunt heredes: et quæ præ aliis ei penis infertur, dicimus autem infamiam, si quidem sine filiis ex prioribus fuerit nuptiis, solvitur imperatoris literis jubentibus. Si vero ei filii fuerint cujuscunque sexus, licebit quidem ei imperatori pro infamia supplicare: non tamen utilitatem aliquam rescripto habere. Si tamen voluerit ex imperio habere utilitatem, et alii liberari penis: ex priore matrimonio filiis mediam suæ substantiæ donet portionem pure, et sine omni conditione, et neque usum retineat: sed omnis substantiæ quam habuerit quando ad secundas veniebat nuptias, mediam, (sicut diximus) cedens partem prius procreatis filiis. Et dividunt hæc filii omnes ex æquo: et filios quidem habentes, ad suos transmittunt filios: (oportet enim aliquid etiam veteribus⁵⁶ adjici legibus) si vero non habuerint defuncti filios: defunctorum portiones accipient, omnino proportionem eorum fratres: si vero omnes defuncti sint: habeat consolationem suæ infelicitatis mater, ut ea rursus recipiat: et hoc dicimus, si intestati moriantur filii: non enim in iis quæ semel facta sunt, prohibemus eos testamenta conscribere, aut superstitibus quo volunt, hoc modo disponere. Igitur imminentes penæ ante luctus nubentibus tempus, tales quodammodo sunt: et tres⁵⁷ pro his constitutiones prius scriptas, una quadam hæc interpositione, hæc nobis lex competenti protulit adiectione.

CAP. XXIII. Si mulier ad secundas nuptias post annum luctus transierit, et de lucro dotis et ante nuptias donationis.

Si⁵⁸ vero expectet quidem tempus mulier et propterea effugiat prædictas penas: ad secundum vero veniat matrimonium, priores negligens nuptias: si quidem non habeat filios (dicatur etiam denuo) sine periculo est totum ex hoc. Si vero sit soboles, et filios ex hoc exonoratos viderit lex: tunc⁵⁹ omni largitate a viro ad eam veniente, cum secundum pro-

de secund. nupt. — 56. dd. LL. — 57. L. 15. C. ex quib. casus. infam. L. 1. C. de secund. nupt. L. 4. C. ad SC. Tertull. — 58. Authent. In donatione, Authent. Hæc res, C. de secund. nupt. Authent. Nisi, C. de bon. matern. — 59. N. 2. c. 2.

prietatis privatam partem, solum ei derelinquens usumfructum. Et hæc sancita sunt etiam super antenuptiali donatione, et super omni largitate: sive cum viveret, a viro ad eam veniente, aut etiam ex testamento, aut mortis causa donatione: sive institutionis sit pars, sive legatum, sive fideicommissum. Et generaliter dicendum est, quod omnis eam deserit proprietatis modus, in iis quæ a priori viro in eam venerunt: et filii ea percipient, et proprietatis erunt domini, secundum tempus mox quo mater conjuncta est alii viro. Et hæc communis⁶⁰ mulieris, et viri mulcta sit posita: nam si et ille filios habens, secundam eis superinduxerit uxorem: non ex dote fruenter lucris secundum proprietatis rationem: nam largitatem aliam a muliere percipiens, hanc habebit firmam: præterquam quod licet uti et frui, donec advixerit solum: et si quoque filii licet sub potestate constituti sint, sed tamen domini secundum proprietatem. talium erunt venientium mox in eos simul cum secunda uxoris conjunctione. Et non discernimus de dote et ante nuptias donatione, utrum⁶¹ ipsi hanc dederint pro se contrahentes, an aliqui alii pro eis hoc egerint, sive ex genere, sive etiam extrinsecus, licet videatur quodammodo comprehensa, et antenuptialis donatio in dote.

CAP. XXIV.

Sed quod sancitum est super lucris hinc venientibus ad nubentes, etiam sic ratum sit: et ita certa talium lex eis erit cavens, ut neque alienationem ullam permittat parentibus in talibus, neque hypothecam: sed vel si quid egerint parentes, mox⁶² eorum obligat eis substantiam: non ut prohibeat eos aliquid agere in iis quæ voluerint, *erubescit enim lex castigatorem filios genitoribus statuere*. Illos quidem erubescit: interminat autem accipientibus, tanquam nihil eis quod accipiant, sit: et sciunt ex hac nostra lege⁶³, quia vel si quam a talibus parentibus comparationem fecerint, vel si acceperint donationem, vel si quid omnium egerint: tale erit, quale nec gestum, nec scriptum, quod factum est. Vindicant enim ea omnino filii heredesque eorum et successores, ab hereditibus illorum et successoribus non aliter excludendi, nisi tricennale transeat tempus, et detentatio dominos accipientes constituat: incipient filii tempore currere ex quo suæ potestatis apparuerint existentes, aut facti, nisi tamen aliqua impubes aetate adjuvet adhuc.

CAP. XXV.

Venient⁶⁴ autem talia lucra ad filios omnes ex prioribus nuptiis. Non enim⁶⁵ permittimus parentibus, non recte introductam electionem in eos, neque alii quidem filiorum dare, alium vero exonorare: omnes enim secundis similiter exonorati sunt nuptiis. Sed quemadmodum omnium filiorum similiter heredes existunt parentes, et non alii quidem succedunt, alii vero non: cur non similiter et ipsi omnibus ex æquo quantum ad hoc conferant, sed alios quidem eligant, alios vero despiciant? Ideoque secundum portionem munusque hoc lucretur: et si habeat filios⁶⁶, ad eos hæc transmittat: illi vero hæc inter alteratros partiantur: ipsi quidem secundum mensuram quanti consistant, non tamen patris transcurrentes portionem.

CAP. XXVI. De lucro dotis et ante nuptias donationis ex pacto non existentium liberorum, vide supra Novell. 2. c. 2.

Quoniam⁶⁷ autem infirmas declaravimus alienationes a parentibus super talibus factas: subtiliorem imponere convenit causam ordinem. Si enim omnes supersint filii ex prioribus nati nuptiis, et præmoriatur eis parens: infirma omnino manebit alienatio, secundum quod prius a nobis dictum est. Si vero moriantur omnes, et rursus ad orbitatem causa veniat: tunc⁶⁸ ex effectu ratum erit quod alienatum est. Quis enim hoc etiam infringat filii (quibus videlicet solis hoc servavimus) non existentibus. Sed hic quidam nobis pridem ingressus est sensus subtilis et sollicitus, et medium utrorumque casuum pertractans. Quia enim omnibus quidem existentibus filiis, et præmoriante genitore, nulla relinquebatur pars eis ex lucratibus rebus: omnibus autem morientibus totum in eos revertebatur: cogitavimus medium quandam causam ordinem invenire: unde si pluribus existentibus filiis moriatur unus: si⁶⁹ quidem habeat filios, ad illos ferri hereditatem: hoc quod sæpe diximus. Si vero non habeat filios, non omnino ad fratres totum venire: sed quantum ex pacto non existentium filiorum acquiratur generanti, hoc eum lucrari: reliquum vero concedere in filii venire successores, sive fratres sint, sive extranei forte, (quod maxime in matre contingit) sive disponant suas substantias, sive etiam intestati moriantur. Et hoc nos scripsimus in nostra lege, cogitantes illud, et invenientes primi, et clementer sancientes. Quapropter etiam si hæc alienaverit parens, antequam ad secundas veniat nuptias, deinde

60. Adde c. 27. infr. hic. — 61. L. 5. C. de secund. nupt. — 62. L. ult. C. qui potiores. — 63. Adde L. 4. C. de bon. que lib. — 64. Authent. Lucrum, C. de secund. nupt. — 65. N. 2. c. 2: ubi: L. 5. pr. C. de secund. nupt.: L. 8. § 7. C. de repudiis. — 66. L. 7. C. de secund. nupt. — 67. Authent. Sed et si quis, Auth. Hæc res, C. d. t. — 68. Vide tamen L. 19. L. 210. D. de reg. jur. — 69. L. 7. in fin. L. 8. pr. C. de secund. nupt.: L. 5. C. de bon.

moriatur unus filiorum: in tantum valet solummodo quod alienatum est, quantum ad alienantem ex pacto non existentium filiorum pervenit: alioquin secundum alias partes quæcunque ad filii heredes veniunt, omnino infirma erunt: unde alienatione facta manet causa in suspensio, sequentibus committenda fortunis, et aut perfecte ab initio infirmo alienatione, aut perfecte valente, aut particulatim quidem infirmo alienatione, particulatim vero constante. — § 1. Et super iis quoque lucris quæcunque ad secunda venientibus vota parentibus percipiunt, non perscrutatur, utrum heredes existant aut præmoriatis parentis, aut secundi morientis, nec si alii quidem heredes existant, alii vero non: sed, sicut superius diximus, præmium eis damus hoc, sive heredes fiant, sive etiam non: et hoc ex æquo percipiunt ipsi quidem superstitibus: cum eis autem, et defuncti filii genitoris accipientes partem. Ubique tamen ingratitudine⁷⁰ (sicut prædiximus) impedita ad tale lucrum faciente hujusmodi filio. Contra ingratos enim positas non transcendimus leges, taliter et parentes honorantes, et filios ad pietatem deducentes. Sicut enim electionem prohibemus et denuo omnibus similiter damus talia præmia: sic ea quæ de ingratitudine sunt, non interimimus. Palam vero est, quia ingratum intelligi eum oportet, qui circa ambos parentes, aut omnino circa posterius morientem factus aperte monstratur.

CAP. XXVII. De non alienanda nisi portione unius.

Optime⁷¹ vero nobis Leo⁷² diva memoria videtur cogitasse de oblationibus, quas in secunda faciunt matrimonia, qui ea contrahunt. Ait enim quia si⁷³ ex priori matrimonio filios habeant parentes, deinde ad secundum, aut deinceps veniant matrimonium: non possunt neque in novercam patres, neque in vitricum matres, secundum vitæ tempus quamlibet facere largitatem, aut in morte relinquere, nisi tantum quantum unus filius aut filia, solus existens ex generante habeat. Si vero multi filii sunt, et unusquisque æqualem habet portionem: non amplius quam ad singulos venit, aut vitricus, aut noverca percipiat. Si vero inæqualia quæ relinquuntur fuerint: tantum necesse est solum ad novercam aut vitricum venire ex quacunque largitate parentis, in quantum qui minus habet filius, ex illius substantia percipit, aut ex novissima voluntate dimissum, aut in vita datum: quippe dudum quarta, nunc autem tertia⁷⁴ aut media secundum nostram legem portione omnino filio relinquenda, aut danda, nisi⁷⁵ rursus ingratitudinis ratio contra dicat. Hoc idem observando et in avo, et in avia, et proavo, et proavia, et nepotibus masculis aut feminis, et pronepotibus similiter: sive sub potestate forsitan, sive emancipati consistent, ex paterna vel materna linea descendentes. Et hoc decernens recte intulit: quia quod plus est in eo quod relictum aut datum est omnino aut novercæ aut vitrico, ac si neque scriptum, neque relictum, aut datum, vel donatum, competit filiis: et inter eos solos ex æquo dividitur, ut oportet. Namque ex secundis nuptiis filios participari etiam horum, scriptum quidem in quadam constitutione⁷⁶ est: non tamen etiam nunc nobis placet: sed ex priori matrimonio filii, propter quos et observatum est, detur solis: nulla machinatione neque per suppositas⁷⁷ personas, neque per aliquam aliam causam interponi valente. Hoc autem quod plus est, dividunt ad invicem grati filii parentibus: non ingrati circa hos approbati, per ingratitudinem hujusmodi obnoxii constituti qualem leges quærunt: tales namque etiam hac utilitate privamus, ne forte propter spem hujus possessionis contra parentes accedant, et protervi sint, et naturæ injuriantur leges. Palam quoque est, quoniam et hic, si quis horum moriatur, ad quos, quod plus est, deducebatur, filii existentibus, defuncti filii hoc accipient secundum propriam quidem multitudinem, ad defuncti vero partem.

CAP. XXVIII.

Quia vero hactenus legibus⁷⁸ indiscretum est, quando conveniat quod plus est inspicere, utrum secundum oblationis tempus, an secundum matrimonii solutionem optimum: nobis visum est esse, mortis binubi parentis observari tempus. Scribunt itaque homines et horum quæ habent amplius, scribunt autem et minus: evenientes autem fortunæ contrarios eventus sæpius operantur. Unde ut non circa hoc erremus, tempus illud considerandum est, secundum quod binubus moritur, et portio inde sumenda: et secundum eam id quod plus est contemplantes, auferre quod transcendit oportet, et filiis applicare: in omnibus talibus non ab initio donatione, aut scriptura respicienda, sed qui vocatur eventus considerandus est.

CAP. XXIX. Ut primi matrimonii filii cum aliis filiis capiant lucra.

Nec⁷⁹ illud quoque nobis relinquentium est, quod recte habendum

que lib. — 70. c. 20. in fin. c. 21. supr. hic. — 71. Authent. Ad eos, C. de secund. nupt. — 72. L. 6. C. d. t. — 73. Adde c. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. circa fin. pr. C. de inoffic. testam. — 74. L. 9. in pr. C. de secund. nupt. — 75. Fac. L. 5. D. de donat. inter vir. et uxor. L. 26. in fin. C. de usuris: L. 5. § 3. D. de ductor. et censens. tut. — 76. L. 4. C. de secund. nupt. — 77. Authent. Ad eos, C. d. t.

Theodosius piæ memoriæ junior constituit, dicens : quia si⁸⁰ mulier filiis procreatis ad secundas veniat nuptias, et exinde ei nascantur alii filii : deinde etiam secundus vir moriatur : ejus quidem proprias res ex ambobus matrimoniis percipient filii intestata matre moriente, ex æqua et simili divisione : antenuptialem vero donationem utraque soboles proprii accipiet patris : et ex solido quidem prioris matrimonii filii illius lucrabuntur donationem : ex solido quoque ex secundis nati seminibus, ab illo facta fruentur magnificentia, licet non ad tertium illa mulier matrimonium venerit. Quid enim hoc prioribus prosit? quid autem invadeant priores filii secundis, si non et illis tertiis in iuriam passi sunt nuptiis? Et absolute unaqueque soboles proprii parentis accipiat sponsalitiæ largitatem : et omnino prioribus filiis propter secundas nuptias accipientibus, et secundi liberi modis omnibus eam habeant : quamvis quæ secundas contraxit nuptias, ad tertia minime migraverit vota. Ex rerum vero consequentia hoc ipsum et in patribus sit secundas nuptias facientibus : et servetur quidem ex priori matrimonio filiis propter secunda vota lucrata dos : secundis quoque licet non ad tertia pater pervenerit vota. — § 1. Reliqua vero quæcunque in talibus lucrata est pater aut mater ex secundis nuptiis, aut per legatum forsitan, sive fideicommissum, non tamen ad tertia venerunt nuptias : hæc commixta eorum substantiæ, et a tertiis non mutilata matrimoniis, maneat apud eos immota : et ad eorum, velut propria, successiones perveniant, aut etiam a superstitibus quo volunt disponantur modo.

CAP. XXX. Ut quomodo per divortium solutum sit matrimonium lucra omnia primi matrimonii serventur filiis illius matrimonii.

Quia vero lucra ubique secundum rationis frequentiam in disjunctiones ex morte sancimus : brevi quodam sermone et illud adjicimus, quia quæcunque lucrati fuerint parentes repudio soluto matrimonio, sive bona gratia misso, sive etiam aliter, sive per dote, sive per sponsalitiæ largitatis occasionem : hæc ad instar ex morte lucrorum omnia serventur filiis : hoc idem custodiendo etiam super indotatis uxoris, ubi a nobis posita constitutio procacitatem punit. Et non discernimus ex cujus culpa matrimonium repudio sit solutum. Quocunque enim modo se habeat, causa servatur etiam quod lucratum est ex illis nuptiis, filiis qui ex his processerunt, sive prima soluta sint matrimonia repudio, sive etiam secunda, licet tertia non secuta sint nuptia.

CAP. XXXI. Ut liceat augere vel deminueri dotem vel donationem propter nuptias primi matrimonii; secundi vero, si non supersint liberi ex primo.

De augmentis autem aut deminutionibus dotium aut antenuptialium donationum dictum est quidem aliquibus prioribus⁸¹ legibus : a nobis autem perfectius perscrutatum est : qui etiam consistentibus matrimoniis propter nuptias donationes non augeri solum, sed etiam a principio dari præcipimus, et sicut augeri permisimus, ita quoque minui contrahentibus volentibus concessimus. Sed hoc quod de deminutione dictum est, si secundæ fiant nuptia non permittemus, ut non aliquo modo Leonis piæ memoriæ offendamus constitutionem⁸², cum filii ex prioribus fuerint nuptiis. Si enim immensam obtulerit dotem, aut antenuptialem donationem parens, aut aliquid largiatur aliud : deinde sentiens quo ferat lex, abbreviet quod factum est, et deminuat dotem aut antenuptialem donationem, nequaquam lucrum erit filiis quod datum est, sed licebit lucrari aut vitricum aut novercam filiis secundum hoc læsis.

CAP. XXXII. De usufructu uxori a marito relicto, vel donatione ante contractum matrimonium.

Si⁸³ vero solum usufructum rerum aut vir uxori aut conjux marito per novissimam dederit voluntatem : ante nos quidem dicebat lex⁸⁴, si ad secundas veniret nuptias aut pater, aut mater, statim relicto usu cadere, sicut prius cadebat proprietate, et repente illum filiis restitui : si vero impuberes forsitan filii fuissent, etiam cum mediis temporis fructibus : hoc enim videbatur legi. Nobis autem non satis hoc placuit; sed volumus, vel si usufructus detur per largitatem, aut mortis causa donationem factam inter vivos, in quibus licet etiam donari, si relinquatur, et accipiens ad secundas veniat nuptias, manere sic quoque usum, donec supersit qui hunc habet usufructum : nisi expressim ille qui donationem (sicut dictum est) fecit, aut hunc reliquit, sive masculus, sive femina, dixerit velle, ad secundas veniente nuptias eo qui usufructum accepit, solvi eum, et ad suam reverti proprietatem. Sec hæc quidem de iis, quæ per largitatem dantur, diximus.

80. d. l. 4, in fin.; add. l. 4, D. de SC. Tertull. — 81. L. pen., l. ult.; § ult. C. de don. ant. nupt. — 82. l. 6, C. de secund. nupt. — 83. Authent. Hoc locum, C. si secundo nupt. mcl. — 84. l. 1, C. d. t. — 85. c. 22, in fin. sup. hic. — 86. l. 4, C. de bon. mater. — 87. Authent. Quod mater, C. de revoc. donat. — 88. l. 7, C. d. t. — 89. l. 10, C. de nuptiis; l. 22, § 1, D. ad municipal.; l. ult. D. de senat.; l. 33, C. de dignit. — 90. l. 1, C. de in-

CAP. XXXIII. Si usufructus dotis nomine vel propter nuptias donationis constituatur.

Si autem in dotem aut in sponsalitiæ largitatem rerum usufructus detur, nihil penitus innovamus : sed dudum sancita teneant, et maneat apud accipientes donec vivunt, licet decies millies contrarium aliquid velint morientes. Quod enim ex lege datum est lucrum, privatus auferre modis omnibus non valebit.

CAP. XXXIV. De rebus maternis vel nuptialibus lucris, ut in his pater non amittat usufructum.

Quoniam omnino ad memoriam de usufructu legum venimus : illud quoque misceri legi bonum est, quod tribus⁸⁵ pridem dictum est constitutionibus, quod omnium pater horum quæ ad filios veniunt⁸⁶, sive ex materna linea sive ex nuptiali filiorum causa, sive aliunde usufructum habeat, licet ad secundas veniat nuptias. Usus namque eorum donec vivunt, manere sine casu etiam ante nos omnes volunt leges et in maternis, et in aliis omnibus : et nos similiter dicimus. Castrensium vero et quasi castrensium jam peculiorum excipiatur ratio.

CAP. XXXV. Si mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratu post secundas nuptias revocare voluerit.

Mater⁸⁷ tamen donans aliquid filio de suo, si ad secundas venerit nuptias, non poterit per occasionem ingratiitudinis revocare quod datum est. Non enim ex pura videtur voluntate ingratiitudinem introducere, sed secundas nuptias considerans, ad hanc venisse cogitationem putabitur : nisi⁸⁸ tamen aperte filius aut circa vitam ipsam insidians matri, aut manus inferens impias, aut circa substantiæ totius ablationem agens adversus eam aliquid declaretur.

CAP. XXXVI. Ut secundo marito copulata mulier, prioris viri dignitatis vel privilegii non utatur.

Non tamen permittimus mulieribus ad secundas venientibus nuptias, adhuc velle priorum⁸⁹ maritorum dignitatibus aut privilegiis uti : sed ad quale post prius venerint matrimonium, illius amplectantur fortunam : quæ enim priorum oblita est, non rursus ex prioribus adjuvabitur.

CAP. XXXVII. De libertinis mulieribus, quæ patronis suis conjunctæ sunt.

Jucundum quoque illud, et non extra pietatem a divæ memoriæ Alexandro⁹⁰ super alios plurimos antiquorum legislatorum determinatum est; ut si quis manumiserit ancillam, deinde eam ducat uxorem, at illa (ut videtur) elata et epulata solverit, circa manumissionem matrimonium : non sinit lex ad secundas nuptias venire invito priore marito, sed deinceps nuptias, fornicationem judicat et corruptionem, sed non nuptias nec matrimonium, ex quo injuriæ non decentes ei, qui libertatem imposuit, fiunt.

CAP. XXXVIII.

Ejusdem quoque principis⁹¹ illud invenientes, dignum putavimus partem nostræ facere sanctionis, quoniam omnium mater fide dignior ad filiorum educationem videbatur, dat ei etiam hoc hæc lex, nisi ad secundas accesserit nuptias.

CAP. XXXIX. Si adhuc constante matrimonio dotem maritus uxori suæ persolverit.

Dotes autem quas acceperint contrahentes, non dabunt facile mulieribus, constantibus⁹² adhuc matrimoniis, nisi tantum ex causis quas lex⁹³ enumeravit : alioqui si quid tale gesserint : instar donationis, quod agitur, hoc ipso esse videtur. Et si moriatur mulier, recipient dotes qui dederunt eas immature mulieribus mariti, ab heredibus mulierum cum mediis temporis fructibus, ipsi et heredes eorum, et habebunt in lucrum secundum pactum. Etsi ad secundas venerint nuptias viri, servabunt sine alienatione hæc filiiis : hoc videlicet quod generaliter constitutum est. Si vero non contigerit accipere contrahentes dotes, adhuc constante matrimonio : etiam post mortem uxorum secundum legem ab illarum percipient heredibus, sicut scriptura vult dotis.

CAP. XL. Si mulier filiorum suorum tutelam administraverit, et ad secundas migraverit nuptias.

Si⁹⁴ autem tutelam gerat mulier filiorum, palam est, quia impuberum existentium, jurans non⁹⁵ ad secundas venire se nuptias, deinde contempnens et prius connubium et jusjurandum ad maritum veniat secun-

cest; l. 11, D. de divort. — 91. c. 37, sup. hic; l. 1, C. ubi pupill. — 92. l. 1, C. si dos constante matr. — 93. l. 20, D. soluto matr.; l. 75, § 1; l. ult. D.; l. 29, C. de jure dotum. — 94. Authent. Eisdem, C. de secund. nupt. — 95. l. 2, C. quando mul. tut. off.; vide tamen N. 94, c. 2.

dum, non prius tutorem petens, et rationem reddens, et exsolvens omne quicquid hinc debet : non solum quæ ejus sunt, in hypothecam habere lex permittit filiis : sed etiam mariti⁹⁶ substantiam trahit cum hypothecis : ipsi quoque interdicit filii successione impuberis morientis, licet ex substitutione pater eam venire ad filii dixerit successione. Sed hoc quidem prioris⁹⁷ nostri. Nos autem miramur quod mulierem sic impiam constitutam, ut etiam hoc ipso jusjurandum negligeret, et sic ad immaturas nuptias deveniret, tribus maximis neglectis, Deo, et defuncti memoria, et charitate filiorum : ita parvis subdiderunt penis : et illam quidem quæ ante luctuosum nubuit tempus, et nec omnino mater filiorum consistit, puniunt amare : et licet filios non habeat propter solam honestatem hoc agunt : mulierem vero sic effusam concupiscentiis, vel non ipsis subdiderunt penis quas sustinent quæ ante lugubre tempus ad secunda vota declinaverunt. Ideoque sancimus eas quæ sic pejerare de cetero præsumunt mulieres : super dudum præcedentes penas et has sustinere omnes, quas⁹⁸ primus diximus super his mulieribus quæ ante lugubre tempus nubunt : et insaniam et omnia alia his inferentes : et solutionem poenarum eis dantes, eandem quam etiam illis, ut supplicent imperatori, et mediam portionem dent filiis suarum rerum, neque usufructu apud eas manente : et simpliciter æqualem eam ponimus propter nuptiarum immaturitatem, eique ante lugubre tempus nuberit. Si vero etiam naturalium tutelam gerat filiorum, (nam hoc quoque præbuimus ei) tamen ad virum veniens, et non hæc agens, quæ prius dicta sunt, iisdem subjaceat penis. Providentia⁹⁹ vero sit per provincias quidem agentium præsidibus, hic autem gloriosissimo prefecto felicissimæ hujus urbis una cum prætoribus, cui hujus urbis cura est, ut volente ad nuptias venire tutelam gerente muliere, et ordinaret minoribus tutor, et rationes suscipiantur : et quod mater debet, occasione gubernationis, hoc reddatur.

CAP. XLI. Si sub conditione pater vel mater legatum liberis suis reliquerit, confirmat legem Zenonianam Const.

Placet quoque nobis Zenonis piæ memoriæ constitutio¹⁰⁰, volens, partem, si jubeatur proprio filio legatum sub conditione ante die dare, non aliter exigi pro donatione legatorum cautionem hanc, videlicet quæ legatorum¹ servandorum causa vocatur, nisi secundas pater contraxerit nuptias : sit enim et hæc secundo nubentibus poena.

CAP. XLII. De clericis qui nuptias contrahere non possunt. Supra Novell. 6.

Sed² et si quis inter reverendissimos constitutus clericos (ultra³ lectorem aut cantorem dicimus) omnino contraxerit nuptias : hunc ex nostra constitutione cadere⁴ sacerdotio constituis atque volumus. Si vero lector existens, et nuptias faciens, deinde propter aliquam inevitabilem necessitatem ad secundas⁵ veniat nuptias, nequaquam ad majoris sacerdotii ascendit culmen : sed illic manebit apud mulierem, affectum illius præponens meliori proventui. Si vero cum sit laicus, ad ordinationem subdiaconi, aut diaconi, aut presbyteri venire voluerit, deinde appareat mulierem habens, non ex virginitate sibi copulatam, sed aut disjunctam a marito, aut aliter non ab initio mox sibi legitime conjunctam : aut etiam ipse ad secundas venerit nuptias : non impetrabit sacerdotium : sed et licet latenter ad hoc venerit omnino eo cadet.

CAP. XLIII. Si maritus ita reliquerit uxori, si ad secundas nuptias non transeat, et ad legem Juliam Miscellam.

Quæ⁶ vero nunc sequitur causa, est antiqua, et multas quidem suscipiens correctiones non ab aliis solum, sed etiam a nobis, non tamen ad summam sui veniens rectitudinem : quam nunc sectantes, presentia sancimus. Lex enim quæ vocatur Julia⁷ Miscella, lex antiqua, lex vetusta, filiorum procreacionis præponens studium, permittebat mulieribus, licet vir prohiberet, et aliquid ob hoc relinquere, quatenus non ad secundas veniret nuptias, tamen et ad virum venire, et jurare, quia ex filiorum causa hoc ageret, et quod relictum erat, acciperet; et hanc quidem in annum dabat mulieribus licentiam. Eo autem transeunte si vellet accipere relictum, non aliter licebat mulieri hoc accipere, antequam cautionem exponeret, quod ad secundas non veniret nuptias; sed hanc quoque adjectionem ipse Julius Miscellus haud invenit, sed Quintus Mutius Scævola hoc præsanctaverat, super omnibus quippe pendentes in causarum prohibitionibus hujusmodi adveniensi cautionem⁸. Nos igitur videntes plurimas mulieres desiderio nuptiarum non propter filiorum procreacionem, sed propter necessitatem et jurantes et nubentes, et

96. l. 6, C. in quib. caus. pign. tacit. — 97. l. 6, C. ad SC. Tertull.; l. 10, C. de legit. hered. — 98. c. 22, sup. hic. — 99. tit. C. de tutorib. vel curatorib. illustr. — 100. l. 6, C. ad SC. Trebell. — 1. For. l. 7, in fin. D. ut legator.; l. 50, D. ad SC. Trebell. — 2. Authent. Multo magis, C. de epis. et cler. — 3. N. 5, c. 8, — 4. l. 45, C. de episcopis; N. 6, c. 5; N. 125, c. 14. — 5. d. N. 6, c. 5; d. N. 125, c. 14, in fin. — 6. Authent. Cui relictum, C. de

transcendentes morientium voluntates, existimavimus prius interim sacramento mederi partem, et perjurium eis cohilbere, nec sinere talia subire juramenta, in quibus omnino perjurium promptum est. Nam nec illud inerat legi, ut oporteret sine filiis existentes mulieres hoc jurare sacramentum; sed etiam filios habentibus hoc adiacebat jusjurandum, quod Deum simul, et defuncti animam contristaret : cum utique perjurium quidem esset in promptu : filiorum vero procreatio in fortunæ muneribus jaceret. Quia igitur hæc nostra sancimus lege jusjurandum eis auferentes, et talem permittentes relictorum perceptionem, consideravimus (quoniam alterum quoque a nobis prætermisum est) oportere et defuncti animæ mederi. Quapropter presentem ponimus legem : non enim volumus deficientium nihil illicitum⁹ habentes, voluntates frustrari. Si enim diceremus oportere mulierem omnino viro præcipiente non nubere, hoc custodire : pro amaritudine habuisset hoc merito lex : nunc autem cum secundo præsto six lex, sc. ut si voluerit nubere, accipiat quod relictum est : novissimi sceleris est despiciere voluntatem defuncti ita fluctuantem, ut ei detur licentia nubendi, et accipiendi quod relictum est, et per omnia contristandi priorem maritum.

CAP. XLIV.

Unde sancimus : Si quis prohibuerit uxorem ad aliud venire matrimonium, sive etiam uxor¹⁰ maritum : (idem namque est utrinque) et pro hoc aliquid reliquerit : unam ex duabus conditionem habere contrahentium alterum : aut ad nuptias venire, et abrenuntiare præceptioni, aut si hoc noluerit, sed honorat defunctum, et post tempora forsitan nuptias. — § 1. Sed ut non causa suspensa sit, et post tempora forsitan longa reveratur rursus exactio : propterea bene nobis visum est, hujus rei determinare causam, et usque ad annum quidem non esse penitus petitionem relicti : nisi tamen modus sacerdotii adveniensi alteri personarum statim præbeat exceptionem : utpote nequaquam nuptiarum existente spe. — § 2. Si vero transire contigerit annale tempus : damus quidem personæ huic accipere quod relictum est : non absolute tamen, nec simpliciter : sed si quidem immobilis fuerit res, non aliter hæc accipere, nisi juratoriam cautionem exposuerit, et supposuerit suas res, (hoc quod tacite ex hac lege damus) ut si ad secundas venerit nuptias, reddat quod datum est, tale quale percepit restituens, et quos accepit in medio fructus¹¹. — § 3. Si vero mobilis fuerit res : si quidem idoneam habeat substantiam personæ volens accipere, dari quod relictum est sub eadem cautione et iisdem hypothecis. Sed si quidem aliquid aliud mobilium fuerit : tale restitui, quale recepit, aut diminutionis medeatur partem. — § 4. Si vero pecunie fuerint etiam cum usuris, quas inde percipere valuerit : jurejurando restituentis hoc judicando. Si vero non mutaverit quidem, sed usus est : tertia centesimæ reddat usuras. — § 5. Si vero non valde locuples fuerit : etiam fidejussorem hunc exigi. Si autem non valuerit fidejussorem dare, tunc sub juratoria cautione, et hypotheca (secundum quod dictum est) suarum rerum accipiat quidem quod relictum est. — § 6. Mox autem, ut ad secundas nuptias venerit, hoc ab eo qui dedit, vindicetur, apud¹² quamcunque apparuerit personam, tanquam si ab initio neque datum fuisse videretur, quod in omni restitutionis casu, sive mobile sive immobile sit quod futurum est, reddi valere sancimus. — § 7. Si vero aurum fuerit quod relinquitur : minus idonee vero se habeat ad fidejussorem : et nec ipse dignus sit cui hoc credatur : manere quidem apud illum a quo relictum est : tertiam vero centesimæ ejus usurarum præstari : quam usque tunc solvat, donec aut secundas ille contrahat nuptias (quando et restitutio præstatarum usurarum suscipiet facultatem) aut fiat manifestum nullatenus posse istum ad nuptias pervenire, sive secundum modum sacerdotii (tunc enim ei dabit quod relictum est), sive morte : accipient enim hoc omnino ejus heredes, nihil neque de datis usuris reddentes. — § 8. Hanc ipsam autem introducimus observantiam et eundem intellectum, etiamsi non conjuges alterutris sub tali reliquerint conditione : sed aliquis alius extraneus sive viro sive mulieri sub tali conditione dari quod voluerit, sc. fortuitorum casuum : secundum suam naturam, lege super his tam in præstantia quam in restituendis conservata. Hæc igitur ex jam nuper factis a nobi occasione Julii Miscellæ constitutionibus retribuimus : alia vero nisi firma secundum terminos et casus secundum quod hæc exposuimus. — § 9. Præfata autem a nobis observationes dentur, (si institutionis s par¹³ aut legatum) heredibus aut substitutis, aut illis a quibus hæ relicta sunt : si quidem mortis causa donatio : omnino heredibus. Si ver ex asse secundum talem conditionem conscribatur quis heres : substituit si fuerint, aut omnino iis qui ab intestato vocantur ad hereditatem

indict. viduit. — 7. l. 1, 2, 3, C. d. t. — 8. l. 7, l. 75, l. 77, § 11, l. 79, § 2, D. de econd. et demonstr.; l. 76, § 7, D. de legat. 2. — 9. N. 1, in pr. § 1, et c. 1, in pr.; l. 27, pr. D. d. condit. instit. — 10. l. 3, C. de indic. viduit. — 11. l. 76, § 7, D. de legat. 1; l. 75, l. 73, § 2, D. de condit. et demonstr. — 12. l. 9, in fin. D. de rei vindic.; l. 8 in fin. C. deposit. — 13. Add. l. 15, D. de condit. et demonstr.